

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน Dance Performances Creation Process in Higher Educational Institutions in Northeastern Thailand

สิทธิรัตน์ ภูแก้ว
Sittirat Pookaew

Article History

Receive: August 7, 2024
Revised: August 27, 2024
Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน รูปแบบการวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และข้อมูลภาคสนาม กำหนดผู้ให้ข้อมูลด้วยการเลือกแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และภาพประกอบ ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาคอีสานมีสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ จำนวน 12 สถาบัน แบ่งเป็น 3 กลุ่มสถาบัน ได้แก่ กลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐ ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และกลุ่มสถาบันเฉพาะทาง ได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา หลักสูตรจำแนกเป็น 2 สาขา คือ หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต และหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต / ศึกษาศาสตรบัณฑิต ทั้งสองหลักสูตรมีกระบวนการเรียนการสอนเป็นสหวิทยาเชิงบูรณาการ โดยมุ่งเน้นองค์ความรู้ภาคทฤษฎีควบคู่กับทักษะการปฏิบัติ 2. การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นทักษะขั้นสูงของการศึกษา เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ต้องประยุกต์ใช้หลักการทฤษฎีนาฏศิลป์ที่สืบทอดมาแต่โบราณร่วมกับหลักทฤษฎีวิชาการสมัยใหม่จนเกิดเป็นหลักการเฉพาะของศาสตร์วิชานาฏศิลป์ เรียกว่า “การวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์” ประกอบด้วย 2 กระบวนการ คือ 1) กระบวนการวิจัยเป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างเป็นระบบตามหลักวิทยาการสารสนเทศ และ 2) กระบวนการสร้างสรรค์ เป็นการคิดออกแบบและประกอบสร้างผลงานนาฏศิลป์ ดังนั้น การวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์จึงเป็นการพัฒนาการอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์แบบคู่ขนานระหว่างวิชาการและวิชาชีพให้ก้าวหน้ามีคุณภาพมาตรฐานเทียบเท่ากับศาสตร์วิชาอื่นๆ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรและการเรียนการสอนนาฏศิลป์มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมสอดคล้องกับความก้าวหน้าของสังคมในปัจจุบัน

คำสำคัญ : นาฏศิลป์ ; นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ; กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ; นาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษา ; การวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์

ABSTRACT

This research aimed to study the curriculum, teaching process, and dance performance creation process of bachelor's degree students in dance performance in higher education institutions in Northeastern Thailand. The research design is qualitative research by studying documents, textbooks, research, and field data. The key informants were specified using purposive sampling selection. The research tools consisted of a survey form, a participant observation form, a structured interview form, and group discussion. The research result was presented using descriptive analysis and illustrations. The research result shows that 1) there are 12 institutions teaching dance performances in Northeastern Thailand, which can be divided into three groups: government institutions, which include Khon Kaen University and Maha Sarakham University; Rajabhat institutions, which include Ubon Ratchathani Rajabhat University, Udon Thani Rajabhat University, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Maha Sarakham Rajabhat University, Buriram Rajabhat University, Loei Rajabhat University, and Surindra Rajabhat University; and specialized institutions, which include Bunditpatanasilpa Institute of Roi Et College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute of Kalasin College of Dramatic Arts, and Bunditpatanasilpa Institute of Nakhon Ratchasima College of Dramatic Arts. The curriculum can be categorized into two programs: the Bachelor of Fine Arts program and the Bachelor of Education. Both curricula have an interdisciplinary teaching process, focusing on theoretical knowledge and practical knowledge. 2) The dance performance creation is considered a higher skill in education since a process requires the application of dance theories that were passed on from ancient times integrated with modern academic theories to create the specialized principle of dance theory called "research for creation". This principle consists of two processes: 1) the research process, which is a systematic study and research based on the information technology principle; and 2) the creation process, which is the design and creation of the dance performance. Thus, research for creation is a development in the higher education level in the field of dance in parallel between academic and professional to gain a higher standard in comparison with other fields of study. Furthermore, it also shows that there is an improvement in the curriculum and dance teaching to be in line with the progress of current society.

Keywords : Dance Performance ; Creative Dance ; Creation Process of Dance Performance ; Dance Performance in Higher Education Institutions ; Research for Creation

บทนำ

องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ในประเทศไทยถือเป็นศาสตร์ใหม่หากเทียบกับศาสตร์อื่นๆ ที่มีการศึกษามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เช่น มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ สืบเนื่องจากในอดีตนาฏศิลป์เป็นแต่เพียงเครื่องบันเทิงที่เชื่อมโยงหรือบูรณาการขึ้นจากศิลปะแขนงอื่นๆ เช่น วรรณศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น ทั้งนี้การศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงวิชาการเกี่ยวกับนาฏศิลป์ของประเทศไทยส่วนใหญ่ได้จากการสืบค้นจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่า ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงของพระมหาธรรมราชาลิไท ความว่า “บ้างเต้น บ้างรำ บ้างพ้อน ระบายบันลือ” แสดงให้เห็นว่า ในสมัยสุโขทัยเริ่มก่อกำเนิดนาฏศิลป์ไทยมาบ้างแล้ว เพียงแต่การแสดงในสมัยนั้นยังไม่มีแบบแผนที่แน่นอน หากแต่เป็นเพียงการแสดงเพื่อความบันเทิงและการผ่อนคลายยามว่างจากการทำงาน ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา เริ่มปรากฏหลักฐานที่สำคัญเป็นลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดอยู่ในรูปของตัวบทสำหรับการแสดง ซึ่งปรากฏแต่เพียงส่วนน้อย เนื่องจากงานนาฏศิลป์มักถูกถ่ายทอดเป็นมุขปาฐะและปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยกลุ่มคนเฉพาะ จึงไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือกำหนดสร้างเป็นหลักการอย่างเป็นทางการเป็นระบบแบบแผน อีกทั้งเมื่อสังคมไทยยังเป็นสังคมขนาดเล็กและเรียบง่าย นาฏศิลป์คงสะท้อนความเรียบง่ายของสังคมนั้นๆ อย่างชัดเจนตรงไปตรงมา บทบาทของนาฏศิลป์ในอดีตจึงเป็นเพียงเครื่องประกอบพิธีกรรม พิธีการ และการบันเทิงยามว่างเป็นครั้งคราว

โดยคนในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นและสืบทอดกันมา แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น มีชนชั้นปกครองที่มีอำนาจทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ จึงสามารถสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ให้มีความประณีตวิจิตรบรรจงและละเอียดอ่อน เพื่อเป็นเครื่องบันเทิงของคนได้ตลอดเวลา และภายหลังจึงมีการพัฒนาไปสู่ศิลปะศาสตร์ด้านนาฏศิลป์อย่างเป็นแบบแผน (Vechnuruck, 2004)

บทบาทและความสำคัญของนาฏศิลป์ในสังคมไทยมีความชัดเจนมากขึ้น ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เหตุการณ์นี้เป็นประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งส่งผลกระทบต่องานนาฏศิลป์ของชาติไทยเป็นอย่างมาก (Virulrak, 2006) กล่าวคืองานนาฏศิลป์ได้รับความสำคัญมากขึ้นด้วยการจัดระเบียบสังคมและภาวะการสร้างความเป็นชาติ จึงมีการจัดตั้งโรงเรียนศิลปากรและกองการสังคีต กรมศิลปากร เพื่อรับผิดชอบงานนาฏดุริยางคศิลป์ ทั้งด้านการอนุรักษ์ เผยแพร่ ตลอดจนการจัดการเรียนการสอน ดังปรากฏวิทยาลัยนาฏศิลป์ จำนวน 12 แห่งทั่วประเทศ ซึ่งดำเนินการไปพร้อมกับการอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ จึงมีหลักสูตรปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันราชภัฏทั่วประเทศ จำนวน 36 แห่ง และในมหาวิทยาลัย จำนวน 7 แห่ง ในการนี้จึงเป็นข้อบ่งชี้ได้ว่า นาฏศิลป์ในสังคมไทยได้รับความสนใจและมีความสำคัญจนได้รับการพัฒนาจากความเป็นศิลปะสู่ศาสตร์วิชาการเทียบเท่ากับศาสตร์อื่นๆ สถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนจึงส่งเสริมสนับสนุนจัดทำหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ให้หลากหลายคุณวุฒิและต่อยอดการศึกษาขึ้นไปจนถึงระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก

แต่เดิมการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเป็นระบบบริโภคนิยม ผู้เรียนมีลักษณะเป็นผู้รับ ผู้ตามและผู้บริโภคข้อมูลองค์ความรู้มากกว่าการเป็นผู้ให้ ผู้นำ และผู้ผลิตด้วยตนเองบนพื้นฐานการคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาไทยอันเป็นผลมาจากรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และรับรู้ไปตามที่ครูผู้สอนบอกและบอกตามที่มีแนวทางปฏิบัติไว้แล้ว ผู้เรียนจึงเคยชินต่อการทำตามครูผู้สอนมากกว่าการคิดค้นสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง (Sinlarat, 1999) ซึ่งการอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ก็มีกระบวนการเรียนการสอนดังที่กล่าวมาด้วยเช่นกัน เนื่องจากการเรียนการสอนนาฏศิลป์ยังคงยึดติดอยู่กับจารีตและขนบในการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นเฉพาะการอนุรักษ์และสืบทอดงานนาฏศิลป์ด้วยการฝึกหัดทักษะการปฏิบัติโดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับผู้เรียนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ในปัจจุบันการอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดสุนทรียภาพ ชื่นชมในศิลปะ และอนุรักษ์สืบสานนาฏศิลป์เพียงเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นการเรียนรู้ให้สูงขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ได้อย่างมีคุณภาพ การเรียนการสอนนาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาจึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ด้านการพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์และรู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทางนาฏศิลป์ แต่แท้จริงแล้วการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ไม่ได้เป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพราะ การแสดงนาฏศิลป์ที่ดำรงปรากฏสืบมานั้นล้วนแต่เป็นผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นจากความรู้ความสามารถและภูมิปัญญาของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ในยุคสมัยก่อนเมื่อผลงานนาฏศิลป์ เหล่านั้นเป็นที่นิยมและได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมา จึงทำให้สถานะของงานนาฏศิลป์ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในเวลานั้นผันเปลี่ยนกลายเป็นแบบแผน ขนบจารีต หรือเป็นต้นแบบของการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ชุดอื่นๆ ในยุคหลังการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์จึงเป็นการพัฒนาต่อยอดให้มีความเปลี่ยนแปลงแปลกใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับวงการศิลปะ เนื่องจากการสร้างสรรค์งานศิลปะทุกแขนงคือผลงานที่แสดงถึงกระบวนการ แนวคิด และเทคนิคในการสร้างสรรค์ โดยมีการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบละเอียด และชัดเจน ฉะนั้นผลงานสร้างสรรค์จึงแสดงถึงภูมิหลังของผู้สร้างสรรค์ผลงาน ทั้งด้านความรู้ความสามารถ มุมมองความคิดในแง่มุมต่างๆ รูปแบบของผลงาน และกระบวนการสร้างสรรค์ (Iamsakul, 2011)

ปัจจุบันการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นทักษะและกระบวนการสำคัญ ทั้งนี้ ภาคอีสานมีสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ระดับปริญญาตรีหลายแห่งซึ่งต่างมุ่งเน้นการอนุรักษ์และพัฒนา ประกอบกับระบบการศึกษาและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์มีความแตกต่างและหลากหลายมากขึ้น หากแต่องค์ความรู้ดังกล่าวยังไม่มีมีการรวบรวมอย่างจริงจังหรือหากมีก็เพียงส่วนน้อย ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์

ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน อันจะนำมาซึ่งองค์ความรู้ขั้นสูงในสาขาสตรีศึกษานาฏศิลป์ ยังประโยชน์แก่วงวิชาการ การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการศึกษาด้านนาฏศิลป์ในประเทศไทย

นาฏศิลป์ในประเทศไทย สันนิษฐานว่า น่าจะสืบทอดมาจาก “ตำรานาฏยศาสตร์” ที่พวกพราหมณ์นำเข้ามาสอน แต่ต้นฉบับได้สูญหายจนไม่สามารถสืบทอดมาทดแทนได้ (Tepwong, 1998) ซึ่งพ้องกับความเห็นของผู้รู้และนักวิชาการ ที่ให้ความเห็นไว้ว่า น่าจะมีฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยสำหรับเผยแพร่และสั่งสอนอยู่บ้าง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลือ พอให้ได้สืบค้นถึงต้นเค้าของตำรานาฏยศาสตร์ในประเทศไทยส่วนใหญ่สูญหายและถูกทำลายไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา การสืบทอดนาฏศิลป์ไทยจึงขาดหายไปในขณะที่บ้านเมืองไม่สงบ ภายหลังเมื่อสงครามสงบลง สภาพบ้านเมืองมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นมากขึ้น เมื่อครั้งตั้งกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีการสืบค้น รวบรวม และฟื้นฟูงานนาฏศิลป์ไทยอีกครั้ง ดังปรากฏ “ตำรารำ” ซึ่งเป็นภาพวาดท่ารำแม่บทที่ใช้เป็นต้นแบบในการฝึกหัดโขนละครในราชสำนัก ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 จึงมีการจัดบันทึกตำรานาฏศิลป์เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรียกว่า “ตำราฟ้อนรำ” ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนสำหรับฝึกหัดให้คณะละครหลวงในเขตพระราชฐานจึงมีการเผยแพร่สืบทอดกันมา (Vingvorn, 2000) ทั้งนี้ การศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ของประเทศไทยในอดีตแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ 1) ยุคแบบแผนเดิม (พ.ศ.1800 - พ.ศ.2452) เป็นการเรียนการสอนนาฏศิลป์ในความดูแลรับผิดชอบของราชสำนัก สำนักเจ้านายและขุนนาง และสำนักของสามัญชน 2) ยุคฟื้นฟู (พ.ศ.2453 - พ.ศ.2478) เป็นการริเริ่มการเรียนการสอนนาฏศิลป์อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐและโรงเรียนพรานหลวงเพื่อถ่ายทอดวิชาสามัญควบคู่กับวิชาชีพอิทธิและดนตรี 3) ยุคการจัดการศึกษา (พ.ศ.2479 - พ.ศ.2529) เป็นการจัดการศึกษาด้านนาฏศิลป์อย่างเป็นระบบภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้วิชาชีพนานาฏศิลป์ได้รับการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาขึ้นใหม่ ในฐานะเป็นศิลปะประจำชาติ ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์และพัฒนาไปสู่วิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นที่มาของการอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ระดับอนุปริญญาและปริญญาตรี โดยแยกเป็น 2 สายวิชา คือ วิชาชีพนานาฏศิลป์ และวิชาชีพนานาฏศิลป์

ปัจจุบันการศึกษานาฏศิลป์ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ดังที่ Pothivechakul (2007) กล่าวว่า การศึกษานาฏศิลป์ไทยเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจเพื่อการอนุรักษ์ เผยแพร่ สืบทอด และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดจนนโยบายของภาครัฐ จึงทำให้การศึกษาด้านนาฏศิลป์ในปัจจุบัน จำแนกได้เป็น 3 แนวทาง คือ 1) การศึกษาในระบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษากลุ่มวิชาชีพเฉพาะ 2) การศึกษานอกระบบ เป็นการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ของโรงเรียนเอกชนนอกระบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาเอกชน พ.ศ.2525 มาตรา 15 (2) โดยหลักสูตรและเนื้อหาในการเรียนการสอนแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับขั้นต้นสำหรับเด็กเล็ก และระดับขั้นสูงสำหรับเด็กโต ลำดับเนื้อหาตั้งแต่ระดับพื้นฐาน ระดับมาตรฐาน และระดับสูง เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน 3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษิตตามความสนใจและเป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดให้กับกลุ่มคนที่สนใจในกิจกรรมนาฏศิลป์ โดยส่วนใหญ่มักจัดอยู่ในรูปแบบของโครงการอบรมนาฏศิลป์หรือการสอนพิเศษเป็นการเฉพาะ

การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์

การแสดงนาฏศิลป์แต่ละชุดต้องผ่านการคิดออกแบบแล้วปรับปรุงแก้ไขจำนวนนับครั้งไม่ถ้วน เพื่อให้ได้มาซึ่งผลงานที่งดงามเป็นที่ประทับใจผู้ชม กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์จึงเป็นหัวใจสำคัญและถือเป็นองค์ความรู้ที่แฝง

อยู่ในสาขาศิลปะนาฏศิลป์มาแต่อดีต หากแต่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย ดังที่ Natayakul (2022) ได้จำแนกรูปแบบของผลงานสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ไว้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. นาฏศิลป์ประเพณี (Traditional Dance) เป็นการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ที่นำเอาเอกลักษณ์ของนาฏศิลป์ในวัฒนธรรมเดิมมาประกอบสร้างใหม่ โดยจัดองค์ประกอบของการแสดงให้แตกต่างออกไปจากรูปแบบเดิม แต่ยังคงนาฏยลักษณ์ของนาฏศิลป์ประเพณีดั้งเดิมไว้เป็นส่วนสำคัญ

2. นาฏศิลป์สร้างสรรค์ (Creative Dance) เป็นแนวทางหรือวิธีการผลิตผลงานนาฏศิลป์โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อทดลองและค้นหารูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกายหรือกลวิธีทางการแสดงที่น่าสนใจ รวมถึงรูปแบบการนำเสนอผลงานนาฏศิลป์ที่แตกต่างจากขนบจารีตเดิม

3. นาฏศิลป์ร่วมสมัย (Contemporary Dance) เป็นผลงานนาฏศิลป์ที่มีจุดกำเนิดและมีพัฒนาการสืบเนื่องต่อจากศิลปะการเต้นบัลเลต์และโมเดิร์นแดนซ์ที่มีรากเหง้ามาจากนาฏศิลป์ตะวันตก นาฏศิลป์ร่วมสมัยจึงกลายเป็นการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ที่เชื่อมอดีตและปัจจุบันเข้าหากันภายใต้อิสรภาพทางความคิดและเทคนิคการนำเสนอ

จากรูปแบบของการสร้างสรรค์ดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ถือเป็นตัวการสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ด้วยการเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของการแสดง ซึ่งจำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถทั้งทางทฤษฎีและทักษะการปฏิบัติ กอปรกับประสบการณ์ทางนาฏศิลป์ ทั้งนี้ Achayutthakan (2004) ได้ระบุคุณสมบัติของผู้สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไว้ดังนี้ 1) เป็นผู้สังเกตและจดจำ รู้จุดเด่นจุดด้อย รู้จักการแก้ปัญหาเพื่อปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น 2) ใฝ่หาความรู้สร้างสมประสบการณ์เพื่อเปิดโลกทัศน์ให้กว้างและทันสมัย 3) กล้าคิดกล้าสร้างผลงาน กล้าที่จะทำเพราะยังทำให้งานต้องดีขึ้น ด้วยการนำข้อบกพร่องมาเป็นอุทาหรณ์แล้วคิดปรับปรุงให้ผลงานดียิ่งขึ้น 4) มีจุดยืนที่แน่นอนไม่หลงประเด็น โดยยึด Concept เป็นหลักสำคัญ 5) เปิดใจกว้างยอมรับฟังคำติชมของผู้อื่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ตลอดจนรสนิยมของผู้สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์จะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่โดยหลักการยังคงเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังที่ Virulrak (2004) กำหนดหลักการสร้างสรรค์งานนาฏยประดิษฐ์ไว้ดังนี้

1. การคิดให้มีนาฏศิลป์ เป็นการกำหนดสาเหตุในการคิดออกแบบให้เกิดการฟุ้งรำ มีอยู่ 5 ประการ คือ 1) พิธีกรรมและพิธีการ 2) ส่งเสริมกิจกรรม 3) เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม 4) ความคิดสร้างสรรค์ทางศิลป์ 5) พัฒนาอาชีพ

2. การกำหนดความคิดหลัก เป็นการกำหนดเจตนารมณ์ของผู้สร้างสรรค์ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 2.1) ระดับเป้าหมาย คือ การกำหนดว่านาฏศิลป์ชุดนั้นคิดขึ้นมาเพื่ออะไรหรือเพื่อใคร และ 2.2) ระดับวัตถุประสงค์ คือ การนำเป้าหมายมากำหนดเป็นสิ่งที่ประสงค์ให้เกิดขึ้นในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่ชัดเจน เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

3. การประมวลข้อมูล การรวบรวมข้อมูลเป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจากการสร้างสรรค์ด้านศิลปะมิได้เกิดขึ้นจากความว่างเปล่า แต่เป็นกระบวนการที่นำเอาสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วมาประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนทั้งในระดับนามธรรมหรือรูปธรรม ให้ได้ผลลัพธ์ใหม่ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการสร้างสรรค์มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 3.1) ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง คือ ความรู้ต่างๆ ที่สืบค้นได้ และนำมาพิจารณาเพื่อใช้ประกอบความคิดให้เป็นรูปร่าง 3.2) ข้อมูลที่เป็นแรงบันดาลใจ คือ ข้อมูลที่กระตุ้นหรือเสริมให้นาฏศิลป์ชุดนั้นเป็นไปในแนวใดแนวหนึ่งเพื่อนำมาสร้างจินตนาการของผู้สร้างสรรค์

4. การกำหนดขอบเขต เป็นการกำหนดเนื้อหาสาระต่างๆ ให้ครอบคลุมกับสิ่งที่เกี่ยวข้อง เช่น การกำหนดงบประมาณ การกำหนดเวลา การกำหนดสถานที่ เป็นต้น

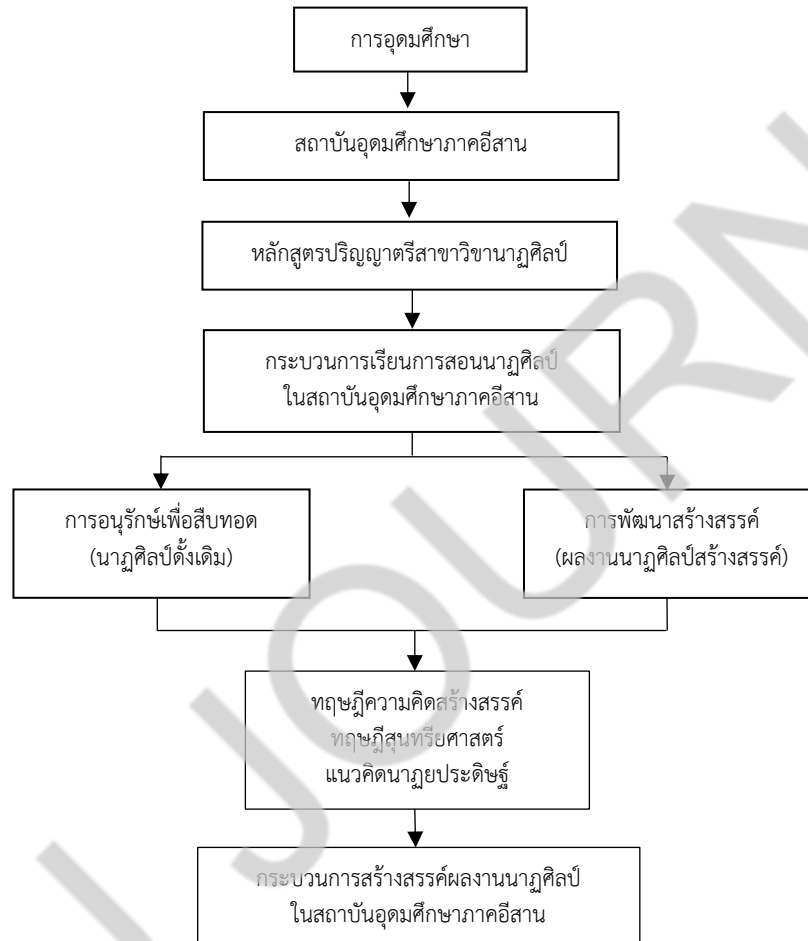
5. การกำหนดรูปแบบ จำแนกได้เป็น 4 แนวทาง คือ 5.1) กำหนดให้อยู่ในหนึ่งนาฏยจารีต 5.2) กำหนดให้เป็นการผสมหลายนาฏยจารีต 5.3) กำหนดให้ประยุกต์จากนาฏยจารีตเดิม 5.4) กำหนดให้อยู่บนนาฏยจารีตเดิม

6. การกำหนดองค์ประกอบ ได้แก่ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย เพลง ฉาก แสง เสียง องค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนจึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างไม่มีอุปสรรคและผลงานสร้างสรรค์นั้นจะมีเอกภาพเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

7. การออกแบบนาฏศิลป์ เป็นการออกแบบท่าทางและทิศทางการเคลื่อนไหว แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 7.1) กำหนดโครงร่างโดยรวม 7.2) การแบ่งช่วงอารมณ์ 7.3) ท่าทางและทิศทาง และ 7.4) การลงรายละเอียด ทั้งนี้การทำงานดังกล่าวต้องกระทำเป็นสองภาค โดยภาคแรกเป็นการเขียนลงบนกระดาษเป็นแบบร่างคร่าวๆ ส่วนภาคหลังเป็นการนำแบบร่างนั้นไปปฏิบัติโดยผู้แสดงและขณะทำงานจะต้องเขียนแบบร่างเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจร่วมกันในหมู่ผู้ทำงาน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนนาฏศิลป์ เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาในระดับปริญญาตรีสาขานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน ซึ่งเป็นทักษะขั้นสูงของการศึกษาที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ภาคทฤษฎีควบคู่กับทักษะการปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักทฤษฎีนาฏศิลป์ที่สืบทอดมาแต่โบราณประกอบกับหลักทฤษฎีวิชาการสมัยใหม่ ได้แก่ ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ และแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ของบรมครูนาฏยาจารย์ ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างวิชาชีพดั้งเดิมและวิชาการสมัยใหม่จนเกิดเป็นหลักการเฉพาะของศาสตร์วิชานาฏศิลป์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณาจารย์และนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน จำนวน 12 สถาบัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้ คือ อาจารย์ผู้สอนหรืออาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ซึ่งต้องมีประสบการณ์การสอนหรือรับผิดชอบรายวิชาดังกล่าวมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี สถาบันละ 1 คน จำนวน 12 สถาบัน
2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ที่ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน สถาบันละ 1 ชั้นปี จำนวน 12 สถาบัน
3. กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง คือ อาจารย์ประจำหลักสูตรหรืออาจารย์ที่ปรึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน สถาบันละ 1 คน จำนวน 12 สถาบัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญที่เป็นศิลปินแห่งชาติสาขานาฏศิลป์ (ละครเวที) จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญที่มีตำแหน่งทางวิชาการระดับรองศาสตราจารย์ จำนวน 2 คน โดยใช้วิธีการของ Kamket (2012) จากนั้นจึงนำเครื่องมือในการวิจัยไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลตามความเหมาะสม ดังนี้

1. แบบสำรวจ (Survey) ผู้วิจัยใช้แบบสำรวจแบบเป็นทางการในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาและการบริหารจัดการหลักสูตรระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน
2. แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมสำหรับเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดของหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนของสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน
3. แบบสัมภาษณ์ (Structured Interview) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ และกลุ่มผู้ปฏิบัติ โดยกำหนดประเด็นคำถามไว้อย่างชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน
4. การสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในประเด็นที่ต้องการรายละเอียด และประเด็นที่ต้องการทัศนคติความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมืออื่นๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาดำเนินการวิจัย 1 ปี คือระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2564 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.2565 ซึ่งแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วารสาร บทความ และงานวิจัย โดยสืบค้นจากแหล่งข้อมูลทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนฐานข้อมูลออนไลน์ (Online Database) ที่สามารถตรวจสอบและเชื่อถือได้
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายซึ่งเลือกแบบเจาะจง โดยใช้วิธีการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ด้วยเครื่องมือในการวิจัยที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์เพื่อใช้กับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นคณาจารย์และนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน จำนวน 12 สถาบัน

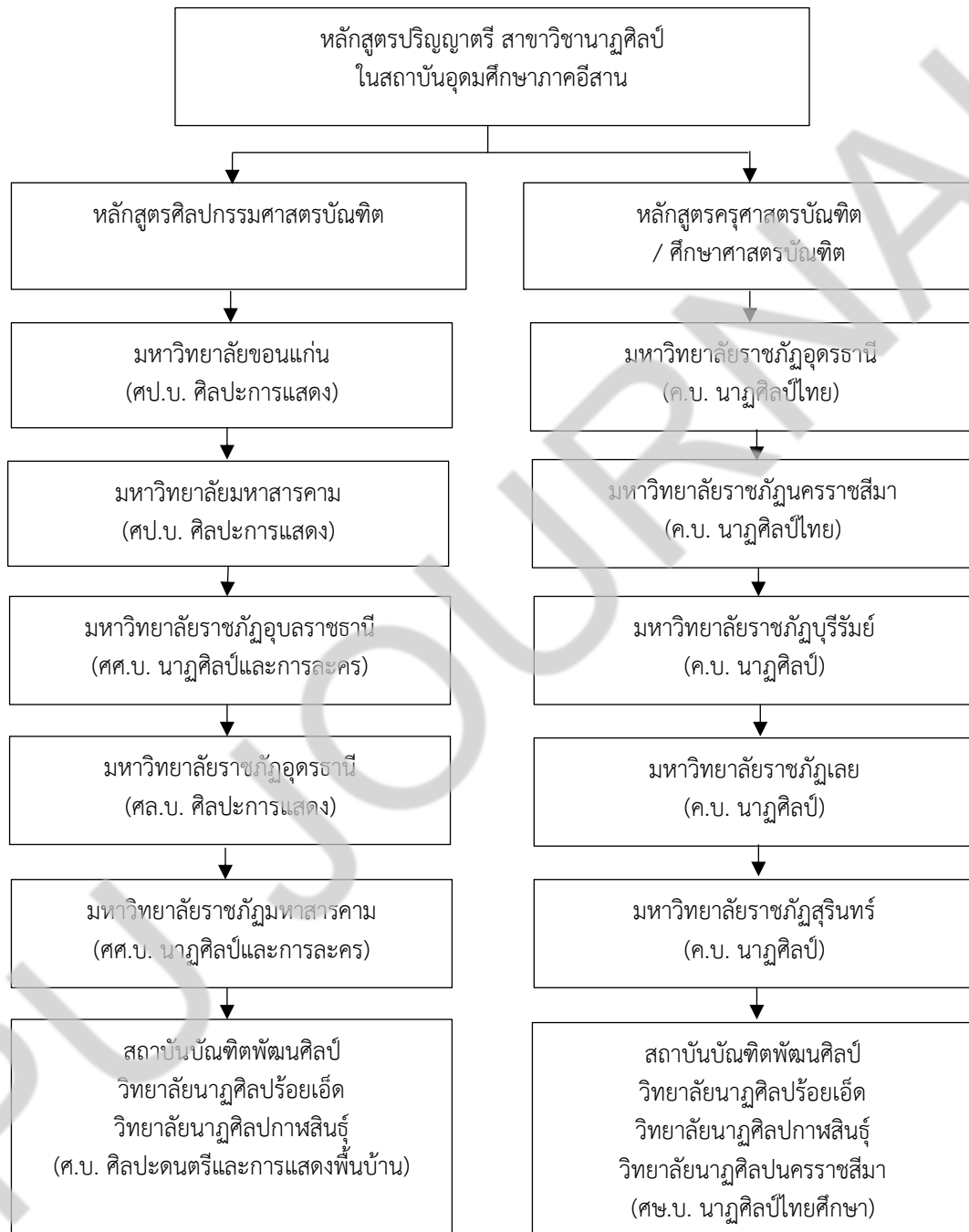
การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารด้วยวิธีการ Method of Agreement และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม โดยใช้หลักการวิเคราะห์ 3 แบบ คือ (1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูล และ (3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูล

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

1. หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน
ภาคอีสานมีสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ จำนวน 12 สถาบัน สามารถจัดกลุ่มตามสถานภาพของสถาบันได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1. กลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐ ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2. กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และ 3. กลุ่มสถาบันเฉพาะทาง ได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา แต่ละสถาบันจัดทำหลักสูตรตามปรัชญาและพันธกิจของสถาบันภายใต้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ จึงจำแนกหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนได้เป็น 2 สาขาวิชา / คุณวุฒิ คือ หลักสูตรสาขาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต และหลักสูตรสาขาครุศาสตรบัณฑิต / ศึกษาศาสตรบัณฑิต ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 หลักสูตรปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน

จากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่า แม้สถานภาพของสถาบันอุดมศึกษาจะแตกต่างกัน แต่หากจัดทำหลักสูตรในสาขาวิชาหรือคุณวุฒิเดียวกัน จะส่งผลให้กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต หมายถึง หลักสูตรปริญญาตรีที่มุ่งผลิตบัณฑิตที่มีความเป็นเลิศในสาขานาฏศิลป์หรือศิลปะการแสดง ให้มีความรู้ความสามารถทั้งภาคทฤษฎีและทักษะการปฏิบัติ สามารถบริหารจัดการและบูรณาการองค์ความรู้สู่การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ถือเป็นหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ ใช้เวลาศึกษา 4 ปี มีจำนวน

6 หลักสูตร จัดการเรียนการสอนใน 7 สถาบัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ โดยดำเนินการภายใต้มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาศิลปกรรมศาสตร์ พ.ศ.2558 จึงส่งผลให้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ หลักสูตรมีจำนวน หน่วยกิต ไม่น้อยกว่า 120 หน่วยกิต ประกอบด้วย หมวดวิชาศึกษาทั่วไป ไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต หมวดวิชาเลือกเสรี ไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต และหมวดวิชาเฉพาะ ไม่น้อยกว่า 84 หน่วยกิต โดยแบ่งเป็นกลุ่มวิชาทฤษฎี นาฏศิลป์ กลุ่มวิชาทักษะนาฏศิลป์ และกลุ่มวิชาเพื่อการสร้างสรรค์ ซึ่งมีรายวิชาที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์นาฏศิลป์ สุนทรียศาสตร์นาฏศิลป์ การวิจัยทางนาฏศิลป์ การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ นาฏยประดิษฐ์ การออกแบบเครื่องแต่งกาย และการแต่งหน้า และทักษะนาฏศิลป์ประเภทต่างๆ

1.2 หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต / ศึกษาศาสตรบัณฑิต หมายถึง หลักสูตรปริญญาตรีที่มุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อประกอบอาชีพครูนาฏศิลป์ที่มีความสามารถด้านการสอนภาคทฤษฎีและการถ่ายทอดทักษะการปฏิบัติ บริหารจัดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมนาฏศิลป์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรวิชาชีพครูนาฏศิลป์ ใช้เวลาศึกษา 5 ปี มีจำนวน 6 หลักสูตร จัดการเรียนการสอนใน 8 สถาบัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา โดยดำเนินการภายใต้มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ (หลักสูตรห้าปี) พ.ศ.2554 จึงส่งผลให้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนเป็นไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ หลักสูตรมีจำนวนหน่วยกิต ไม่น้อยกว่า 160 หน่วยกิต ประกอบด้วย หมวดวิชาศึกษาทั่วไป ไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต หมวดวิชาเลือกเสรี ไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต และหมวดวิชาเฉพาะ ไม่น้อยกว่า 124 หน่วยกิต โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มวิชา ได้แก่ 1) กลุ่มวิชาชีพครู ไม่น้อยกว่า 46 หน่วยกิต เช่น ปรัชญาการศึกษา ความเป็นครู การออกแบบและการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ การบริหารและการประกันคุณภาพการศึกษา เป็นต้น และ 2) กลุ่มวิชาเอก ไม่น้อยกว่า 78 หน่วยกิต ซึ่งเป็นรายวิชาที่คล้ายคลึงกับวิชาเฉพาะของหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต หากแต่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อย โดยเพิ่มเติมรายวิชาที่มุ่งเน้นด้านการสอนนาฏศิลป์เป็นการเฉพาะ เช่น พฤติกรรมการสอนนาฏศิลป์ นาฏศิลป์สำหรับเด็กปฐมวัย นาฏศิลป์สำหรับประถมศึกษา นาฏศิลป์สำหรับมัธยมศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นาฏศิลป์ การจัดการแสดงในโรงเรียน นวัตกรรมนาฏศิลป์ศึกษา การวิจัยนาฏศิลป์ศึกษา เป็นต้น

จากผลการวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรคือแบบบทยที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อการเรียนการสอนอันเป็นขั้นตอนการผลิตและพัฒนานักศึกษาให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในสังคม การจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีภายใต้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ จึงเป็นข้อบ่งชี้ได้ว่า วิชาชีพนาฏศิลป์เป็นสาขาวิชาที่มีองค์ความรู้เฉพาะ จึงสามารถยกระดับเข้าสู่การศึกษาอย่างเป็นระบบที่มีการประกันคุณภาพมาตรฐานคุณวุฒิปริญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Uparamai (2010) ระบุคุณลักษณะของวิชาชีพนาฏศิลป์ ไว้ 3 ประการคือ มีศัพท์เฉพาะวิชา (Nomenclature หรือ Technical Term) มีโครงสร้างรายวิชา (Structure) และ มีวิธีการศึกษาค้นคว้า (Method of Inquiring) เป็นหลักการเฉพาะโดยลำดับตามความยากง่ายของเนื้อหาวิชา ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากระบวนการเรียนการสอน พบว่า ยังคงเป็นแนวทางที่สืบทอดมาแต่อดีต โดยมุ่งเน้นผลิตบัณฑิตวิชาชีพครูนาฏศิลป์และวิชาชีพนาฏศิลป์ ซึ่งพ้องกับผลการวิจัยของ Pothivechakul (2007) สรุปผลการวิจัยว่า การจัดการศึกษานาฏศิลป์ไทยในยุครัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 9) ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก แบ่งหลักสูตรเป็น 2 สาย คือ หลักสูตรสายครู และหลักสูตรสายศิลปิน จึงสรุปผลตรงกับหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบัน โดยหลักสูตรสาขาศิลปกรรมศาสตร์มีความสอดคล้องกับวิชาชีพนาฏศิลป์ ส่วนหลักสูตรสาขาครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ มีความสอดคล้องกับวิชาชีพครูนาฏศิลป์ ทั้งนี้ จากการจำแนกหลักสูตรดังกล่าว ส่งผลให้กระบวนการเรียนการสอนของแต่ละหลักสูตรมีความแตกต่างกันด้วย ดังจะเห็นได้ว่า หลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์แบ่งหมวดวิชาเฉพาะเป็น 3 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาทฤษฎีนาฏศิลป์ กลุ่มวิชาทักษะนาฏศิลป์ และกลุ่มวิชาเพื่อการสร้างสรรค์ ส่วนหลักสูตรครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ มีการเพิ่มเติมกลุ่มวิชาชีพครูและกลุ่มวิชาการสอนนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตเพื่อประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างชัดเจน จึงจะทำให้การเรียนการสอนเกิดผลสัมฤทธิ์และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน

สถาบันอุดมศึกษาในภาคอีสานที่จัดการเรียนการสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ทั้ง 12 สถาบัน ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่าทุกหลักสูตรล้วนกำหนดให้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นความมุ่งหมายหลักหรือเป็นวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และนำมากำหนดเป็นคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถในการคิดออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ด้วยการบูรณาการหรือประยุกต์ใช้องค์ความรู้ ภาควิชา และภาคปฏิบัติ ตลอดจนองค์ความรู้ในศาสตร์เฉพาะ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และข้ามศาสตร์ได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน มีคุณค่าเชิงศิลปะและมีคุณภาพได้มาตรฐานตามหลักทฤษฎีวิชาการและวิชาชีพนาฏศิลป์ โดยนำเสนอในรูปแบบนาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมือง และนาฏศิลป์ร่วมสมัย ตามความสนใจ ความถนัด และความสามารถของนักศึกษา แต่ละหลักสูตรมีระบบการบริหารจัดการรายวิชาและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ กำหนดรายวิชาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไว้สำหรับนักศึกษาชั้นปีระดับสูงของหลักสูตรหรือภาคการศึกษาสุดท้ายก่อนสำเร็จการศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ถือเป็นทักษะขั้นสูงที่นักศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถพื้นฐาน ผ่านการเรียนรู้หลักการทฤษฎีต่างๆ ตลอดจนได้รับการฝึกฝนทักษะการปฏิบัตินาฏศิลป์แต่ละประเภทมาเป็นอย่างดี อันเป็นพื้นฐานสำคัญ และเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ทั้งนี้ การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 ผลงานสร้างสรรค์จากการศึกษารายวิชา เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการศึกษารายวิชาต่างๆ ในหมวดวิชาเฉพาะ กลุ่มวิชาบังคับ หรือ กลุ่มวิชาเอก จำนวน 3 หน่วยกิต ซึ่งกำหนดไว้สำหรับนักศึกษาชั้นปีระดับสูงของหลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์ของรายวิชาเพื่อมุ่งเน้นให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในหลักการทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ และฝึกปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เพื่อให้เกิดทักษะสร้างสรรค์ ทั้งนี้การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์จากการศึกษารายวิชา สามารถจัดการเรียนการสอนได้ 3 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบวิชาเดี่ยว คือ การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ที่กำหนดขอบเขตเนื้อหาวิชาและกระบวนการสร้างสรรค์จำเพาะในรายวิชาใดวิชาหนึ่งเท่านั้น เช่น วิชาผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์และการละคร ของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (2) รูปแบบวิชาคู่ขนาน คือ การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันของ 2 รายวิชา เช่น วิชาการวิจัยทางศิลปะการแสดงและวิชาโครงการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะการแสดงของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี (3) รูปแบบเชื่อมโยงกลุ่มวิชา คือ การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ที่กำหนดเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนการสอนให้เชื่อมโยงและเอื้อประโยชน์ต่อกัน 3 วิชาขึ้นไป เช่น หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ จัดการเรียนการสอนและดำเนินการในรูปแบบเชื่อมโยง 3 รายวิชา ได้แก่ วิชาการวิจัยทางนาฏศิลป์ วิชาโครงการสร้างสรรค์ด้านการแสดง และวิชาการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา ทั้งนี้ ผลงานสร้างสรรค์จากการศึกษารายวิชาส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นการสร้างสรรค์ แนวจารีต โดยยังคงยึดแนวคิด รูปแบบองค์ประกอบการแสดง และวิธีการแสดงตามแบบแผนนาฏศิลป์ดั้งเดิมที่สืบทอดมาแต่โบราณเป็นสำคัญ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์แนวร่วมสมัย ชุด “สยามนิรันดร์ราย”

โดยนักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศิลปะการแสดง)

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

2.2 ผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นงานนิพนธ์ (Thesis) เป็นผลงานสร้างสรรค์ในกลุ่มวิชาบังคับหรือกลุ่มวิชาเอก ที่เรียกว่า “งานนิพนธ์” (Thesis) จำนวน 3-6 หน่วยกิต ซึ่งกำหนดไว้เพื่อแสดงถึงความรู้ความเข้าใจหรือระดับองค์ความรู้ขั้นสูง ในศาสตร์วิชานาฏศิลป์ อีกทั้งยังเป็นการวัดและประเมินผลนักศึกษาชั้นปีระดับสูงสุดของหลักสูตรหรือภาคการศึกษาสุดท้าย ของหลักสูตรก่อนสำเร็จการศึกษา งานนิพนธ์ (Thesis) มีระบบบริหารจัดการและดำเนินการในรูปแบบโครงการหรือโครงงาน ซึ่งไม่มีการเรียนการสอนหรือการบรรยายเหมือนรายวิชาทั่วไป เนื่องจากนักศึกษาจะต้องได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ และผ่านการฝึกฝนจนเกิดทักษะเบื้องต้นมาแล้ว เมื่อเข้าสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนิพนธ์ (Thesis) นักศึกษาจะต้อง ดำเนินการด้วยตนเองตามระบบแผนงานของหลักสูตร โดยมีอาจารย์ประจำหลักสูตรทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และมีคณะกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ประเมินผล โดยแต่ละหลักสูตรมีการกำหนดชื่อเรียกการสร้างสรรค์ผลงานนิพนธ์ แตกต่างกันไป เช่น นาฏยนิพนธ์ ของหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศิลปนิพนธ์ นาฏศิลป์ ของหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม นาฏศิลป์นิพนธ์ ของหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา ภาคนิพนธ์ ของหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ศิลปนิพนธ์ ของหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศึกษา และหลักสูตรศิลปบัณฑิต คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ทั้งนี้ ผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นงานนิพนธ์ส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นการสร้างสรรค์ แนวร่วมสมัย โดยมุ่งเน้นอิสระทางความคิดที่สามารถบูรณาการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ได้ตามความสนใจ ความถนัด และ ความสามารถของนักศึกษา ซึ่งต้องประยุกต์ใช้ศาสตร์วิชาเฉพาะนาฏศิลป์ ศาสตร์วิชาที่เกี่ยวข้อง และข้ามศาสตร์วิชาได้อย่าง เป็นเหตุเป็นผลและเหมาะสมกลมกลืน ถูกต้องตามหลักทฤษฎีวิชาการและหลักวิชาชีพนาฏศิลป์ เป็นผลงานสร้างสรรค์ ที่แปลกใหม่แตกต่างจากนาฏศิลป์ดั้งเดิมที่เป็นแบบแผน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์แนวจาริต ชุด “สดุดีจักรีวงศ์”

โดยนักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศิลปะการแสดง)

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษา ภาคอีสานมีกระบวนการและขั้นตอน จำแนกตามลักษณะหลักสูตร ดังนี้

1. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์หลักสูตรสาขาศิลปกรรมศาสตร์ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นอิสระทางความคิดเป็นสำคัญ แสดงออกซึ่งความรอบรู้รอบด้าน มีทักษะความคิดสร้างสรรค์เชิงบูรณาการ สามารถประยุกต์ใช้ เชื่อมโยงศาสตร์เฉพาะ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และข้ามศาสตร์ได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัย เป็นหลักการหรือแนวทางในการคิดออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน ตลอดจนสามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นระบบ กระบวนการ สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์หลักสูตรสาขาศิลปกรรมศาสตร์ ประกอบด้วย 2 กระบวนการ ดังนี้

1.1 กระบวนการวิจัย เป็นกระบวนการศึกษารวบรวมข้อมูลตามหลักวิทยาการสารสนเทศอย่างเป็นระบบ จากแหล่งข้อมูลที่นำเชื่อถือ ด้วยเครื่องมือและวิธีการต่างๆ เช่น การศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การสัมภาษณ์ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม หรือการรับการถ่ายทอด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้านมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์เป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อจัดกระทำข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ แล้วจึงกำหนดเป็นสาระสำคัญของการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์

1.2 กระบวนการสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการคิดออกแบบและประกอบสร้างผลงานนาฏศิลป์ โดยแบ่งกระบวนการสร้างสรรค์ออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนการนำเสนอหัวข้อและเค้าโครงของผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งต้องระบุสาระสำคัญ ขอบเขตเนื้อหา ความมุ่งหมาย หลักการ แนวความคิด และรูปแบบของการแสดง เช่น นาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์พื้นเมือง นาฏศิลป์ตะวันตก นาฏศิลป์ร่วมสมัย เป็นต้น (2) ขั้นดำเนินการ เป็นขั้นตอนการประกอบสร้างผลงาน ซึ่งต้องคิดออกแบบและดำเนินการทุกองค์ประกอบของการแสดง ได้แก่ เพลงดนตรี บทร้อง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบ และท่ารำ ตลอดจนคัดเลือกผู้แสดง ถ่ายทอดท่ารำ และฝึกซ้อมการแสดง (3) ขั้นประเมินผลและบันทึกผล เป็นขั้นตอนการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์เพื่อรับการประเมินผลโดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และบันทึกผลงานเป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และจัดทำรูปเล่มเอกสารตามระเบียบวิธีวิจัยทางนาฏศิลป์

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์หลักสูตรสาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานของหลักการทฤษฎีเชิงจารีต แสดงออกซึ่งความเป็นเลิศลุ่มลึกในศาสตร์วิชาชีพนาฏศิลป์ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สามารถบริหารจัดการและประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ สามารถจัดทำเป็นสื่อวัตกรรมการประกอบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นอย่างดี กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์หลักสูตรสาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ ประกอบด้วย 3 กระบวนการ ดังนี้

2.1 กระบวนการวิจัย เป็นการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการโดยรวม กระบวนการวิจัยในที่นี้หมายรวมถึงกระบวนการวิจัยทางนาฏศิลป์ ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ อันเกี่ยวข้องกับหลักการ แนวความคิด รูปแบบการแสดง ตลอดจนองค์ประกอบของการแสดง อีกทั้งยังหมายรวมถึงกระบวนการวิจัยด้านการสอนนาฏศิลป์ ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการสอนหรือการถ่ายทอด โดยเชื่อมโยงบูรณาการไปสู่ศาสตร์วิชาชีพครูนาฏศิลป์ ทั้งนี้กระบวนการวิจัยดังกล่าวสามารถเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณ หรืออาจประยุกต์ใช้เพื่อสร้างระเบียบวิธีวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างศาสตร์วิชาชีพนาฏศิลป์และวิชาชีพครูให้เหมาะสมกับหลักการ แนวความคิด และรูปแบบของผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์

2.2 กระบวนการสร้างสรรค์ เป็นการดำเนินการตามแนวทางที่คิดออกแบบด้วยองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานนาฏศิลป์ โดยอาศัยหลักการทฤษฎีนาฏศิลป์ไทยเป็นสำคัญ รูปแบบของผลงานสร้างสรรค์จึงยังคงแบบแผนจารีตนาฏศิลป์อย่างชัดเจน กล่าวคือ ภายใต้กระบวนการสร้างสรรค์ต้องอยู่บนพื้นฐานหรืออ้างอิงหลักการ แนวความคิด และรูปแบบการแสดงที่เป็นจารีตแบบแผน แบ่งกระบวนการสร้างสรรค์เป็น 2 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นการออกแบบ เป็นการกำหนดขอบเขตเนื้อหาและความมุ่งหมายของการแสดง รูปแบบการแสดง และองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงดนตรี บทร้อง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบ และท่ารำ (2) ขั้นการปฏิบัติ เป็นการถ่ายทอดท่ารำ ฝึกซ้อม และจัดแสดง ผลงานเพื่อรับการประเมินผลโดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

2.3 กระบวนการนำไปใช้ เป็นการพัฒนาด้อยอดผลงานสร้างสรรค์เพื่อจัดทำสื่อประกอบการสอนรูปแบบต่าง ๆ เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ แผ่นภาพ รูปเล่มเอกสาร และแผนการสอน ที่ใช้สำหรับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู หรือฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา แสดงออกซึ่งศักยภาพเชิงบูรณาการศาสตร์วิชาชีพนาฏศิลป์และวิชาชีพครูตามความมุ่งหมายของหลักสูตรนาฏศิลป์ กระบวนการนำไปใช้ถือเป็นการสร้างนวัตกรรมนาฏศิลป์ศึกษาที่เป็นประโยชน์เชิงประจักษ์ด้วยการถ่ายทอดและเผยแพร่ไปสู่สถานศึกษา โดยใช้ทักษะความคิดสร้างสรรค์เชิงศิลปะการสอน ประกอบกับความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการถ่ายทอดผลงานไปสู่ผู้แสดงที่เป็นนักเรียนนักศึกษา ซึ่งอาจต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงหรือใช้ทักษะการสอน ตลอดจนเทคนิคการถ่ายทอดที่แตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของผู้รับการถ่ายทอดในแต่ละสถานการณ์ กระบวนการนำไปใช้จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหลักสูตรสาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์

จากผลการวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นทักษะขั้นสูงที่มีความสำคัญและจำเป็นเป็นอย่างมาก ดังที่ทุกหลักสูตรทุกสถาบันต่างจัดการเรียนการสอนและดำเนินการเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ด้วยกันทั้งสิ้น หากแต่ในอดีตไม่ปรากฏเป็นรายวิชาในหลักสูตร เนื่องด้วยขอบจำกัดของการเรียนการสอนนาฏศิลป์แต่เดิมเชื่อกันว่า ทักษะการสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันการสร้างสรรคผลงาน

นาฏศิลป์มีขั้นตอนหรือกระบวนการที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ต้องจัดการเรียนการสอนเป็นการเฉพาะ โดยยังคงแบบแผนดั้งเดิมไว้และเพิ่มเติมวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้นาฏศิลป์กลายเป็นศาสตร์วิชาที่มุ่งเน้นองค์ความรู้เชิงทฤษฎี ควบคู่กับทักษะการปฏิบัติ และพัฒนาไปสู่การบูรณาการเพื่อการสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Nakowong (2022) ที่สรุปผลการวิจัยว่า การประดิษฐ์ท่าร่ายต้องใช้ความรู้เชิงทฤษฎีและความสามารถในการปฏิบัติท่าร่ายเบื้องต้นมาเป็น พื้นฐานทางความคิดเพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนำไปสู่การออกแบบประดิษฐ์ท่าร่ายใหม่ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึง กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน พบว่า มีกระบวนการคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ใช้กระบวนการวิจัยเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น จากนโยบายภาครัฐ กำหนดเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ กรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาศิลปกรรมศาสตร์ และ มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาการศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ สอดคล้องร้อยเรียงกันตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า การอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ มีการตื่นตัวและตอบสนองต่อนโยบายภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงตามความก้าวหน้าทางการศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนาไปพร้อมกัน โดยใช้วิชาด้านทักษะปฏิบัติเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ และใช้การ สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นแนวทางในการพัฒนาด้วยแนวความคิดที่ว่า การศึกษาวิจัยจะเป็นแนวทางในการพัฒนา ยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาและส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน แนวทางดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sabpasri (2023) ซึ่งสรุปว่า การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เป็นส่วนสำคัญของการศึกษาด้าน นาฏศิลป์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังที่สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่มักปลูกฝังให้ผู้เรียนลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในชุมชนศึกษาวิถี ชีวิตแล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาสร้างสรรค์ให้เกิดผลงานนาฏศิลป์ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งด้าน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น การบูรณาการระเบียบวิธีวิจัยสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์จึงเป็นการศึกษา ค้นคว้าอย่างเป็นระบบเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ที่ตกผลึกแล้วจึงสร้างสรรค์เป็นผลงานนาฏศิลป์ที่เป็น ประโยชน์และทรงคุณค่า

สรุปผลการวิจัย

1. หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ กล่าวคือ หลักสูตรเป็นตัวกำหนดความมุ่งหมายในการผลิตและพัฒนาบัณฑิตให้มีความรู้ความสามารถมีศักยภาพ ในการประกอบอาชีพ แบ่งได้เป็น 2 วิชาชีพ ได้แก่ วิชาชีพนาฏศิลป์ซึ่งมุ่งเน้นทักษะการแสดงนาฏศิลป์ และวิชาชีพครู นาฏศิลป์ ซึ่งมุ่งเน้นการสอนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ จากการจำแนกหลักสูตรดังกล่าวส่งผลต่อกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเป็น แนวทางหรือขั้นตอนที่ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักสูตรเพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมายของหลักสูตร จึงจำเป็นต้องใช้รูปแบบ วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดผลสัมฤทธิ์ โดยศาสตร์วิชานาฏศิลป์ต้องอาศัยทั้งองค์ความรู้ภาคทฤษฎี ควบคู่กับทักษะการปฏิบัติ ประกอบกับประสบการณ์ทั้งในและนอกชั้นเรียนจึงจะส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถอย่างครบถ้วนรอบด้าน องค์ความรู้ดังกล่าวมานี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการคิดออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ หากขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็จะทำให้การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไม่ประสบความสำเร็จหรืออาจสำเร็จได้แต่ไม่สมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ก็เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของหลักสูตรและกระบวนการเรียน การสอนด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า ผลงานสร้างสรรค์ของนักศึกษาที่มีลักษณะเป็นการสร้างสรรค์เชิงอนุรักษ์ โดยอาศัย องค์ความรู้พื้นฐานนาฏศิลป์ในการคิดออกแบบสร้างสรรค์ หากนักศึกษาได้รับการเรียนรู้ถ่ายทอดฝึกหัดมาอย่างไคร้ก็มักจะนำ องค์ความรู้เหล่านั้น มานำเสนอสอดแทรกเป็นส่วนหนึ่งของผลงานสร้างสรรค์ ทั้งนี้ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ จึงเป็นเครื่องบ่งชี้สะท้อนหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ตลอดจนศักยภาพของนักศึกษาทั้งด้านความรู้ความสามารถ และรสนิยมในงานศิลปะ

2. กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสาน ใช้กระบวนการเฉพาะศาสตร์ที่บูรณาการระหว่างวิชาการและวิชาชีพเข้าด้วยกัน ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่า “การวิจัย เพื่อการสร้างสรรค์” กล่าวคือ การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ประกอบด้วย 2 กระบวนการ คือ (1) กระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างเป็นระบบตามหลักวิทยาการสารสนเทศเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลให้เกิดองค์ ความรู้ที่เป็นหลักการ หรือสาระสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับนำไปสร้างสรรค์เป็นผลงานนาฏศิลป์ (2) กระบวนการ สร้างสรรค์ เป็นการคิดออกแบบและประกอบสร้างผลงานนาฏศิลป์ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นเตรียมการ

เป็นการนำเสนอหัวข้อและเค้าโครงของผลงาน (2) ขั้นตอนการ เป็นการประกอบสร้างผลงานตามองค์ประกอบของการแสดง ได้แก่ เพลงดนตรี บทร้อง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบ และกระบวนการทำรำ ตลอดจนคัดเลือกผู้แสดง ถ่ายทอดท่ารำ และฝึกซ้อมการแสดง (3) ขั้นตอนประเมินผลและบันทึกผล เป็นการนำเสนอผลงานเพื่อรับการประเมินผลโดยคณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิและบันทึกผลงานเป็นภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และรูปเล่มเอกสาร ดังนั้น การวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์จึงเป็น ข้อบ่งชี้ให้เห็นถึงการศึกษาค้นคว้าเพื่อการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้งานนาฏศิลป์กลายเป็นผลงานบันเทิงคดีที่มีสาระ มีความน่าเชื่อถือ ถูกต้องตามหลักทฤษฎีวิชาการ และสวยงามทรงคุณค่าตามหลักสุนทรียศาสตร์ ทั้งนี้ในอนาคตอาจมีวิทยาการ อื่นๆ เข้ามาแทนที่ซึ่งอาจส่งผลให้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสานมีหลักการหรือขั้นตอน ที่เปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบัน หรืออาจเกิดกระบวนการสร้างสรรค์แบบใหม่บนพื้นฐานองค์ความรู้ดั้งเดิมในศาสตร์นาฏศิลป์ ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทุกศาสตร์วิชาอันแสดงออกซึ่งความเป็นสหวิทยาเชิงบูรณาการสืบไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบหลักสูตรและรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีสาขาวิชานาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสานที่สะท้อนค่านิยมทางการศึกษาตามสภาพสังคมในปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาไทย และเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นต่อการอุดมศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ในอนาคต
2. เกิดแนวคิดเชิงบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมร่วมกับองค์ความรู้ใหม่ในศาสตร์นาฏศิลป์ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และข้ามศาสตร์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นการยกระดับและสร้างมาตรฐานงานนาฏศิลป์ให้มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ ภายใต้ระบบการศึกษาและการสร้างสรรค์อย่างเป็นแบบแผน ยังประโยชน์แก่วงวิชาการ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และสารสนเทศ ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสานใช้กระบวนการวิจัยเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลให้เกิดองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นหลักการ ทฤษฎี หรือแนวความคิด ในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ กระบวนการวิจัยจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ผลงานสร้างสรรค์มีความน่าเชื่อถือแผ้วถางซึ่งสาระและความบันเทิงควบคู่กัน นำมาซึ่งผลงานสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพมาตรฐานตามหลักวิชาการ และวิชาชีพ ดังนั้น ผู้สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ขององค์กร หน่วยงาน หรือศิลปินอิสระควรนำกระบวนการวิจัยไปปรับใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ตลอดจนผลงานศิลปะแขนงอื่นๆ เพื่อให้เกิดคุณภาพมาตรฐานอย่างทัดเทียมกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสานเป็นกระบวนการที่แต่ละสถาบันต่างดำเนินการ แม้มีความคล้ายคลึงกันแต่ก็ไม่ได้มีการพิสูจน์และรับรองหลักการเพื่อกำหนดเป็นทฤษฎีอย่างเป็นทางการ จึงควรมีการศึกษาร่วมกันของกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาภาคอีสานเพื่อสร้างหลักการทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยเฉพาะสาขานาฏศิลป์ อันจะนำมาซึ่งความก้าวหน้าทางการศึกษา ทั้งนี้ โครงการความร่วมมือดังกล่าวจะก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือนาฏศิลป์อุดมศึกษาภาคอีสานจักเป็นประโยชน์ต่อการอุดมศึกษาสืบไป

ข้อจำกัดการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการเมื่อปี พ.ศ.2565 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ใช้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2558 ชุดข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ จึงมีความแตกต่างจากหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนในปัจจุบัน (พ.ศ.2567) ทั้งนี้ เอกสารอ้างอิงบางฉบับที่ผู้วิจัยสืบค้นย้อนหลังไปมากกว่า 20 ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงการคงอยู่ของขนบจารีต และ แบบแผนในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ ซึ่งบ่งชี้ได้ว่า การศึกษาสาขานาฏศิลป์มีองค์ความรู้เฉพาะที่ได้รับการสืบทอด เทียบเท่ากับทฤษฎีในศาสตร์อื่น ๆ อีกทั้งยังมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อแสดงออกถึงความเป็นสหวิทยาเชิงบูรณาการอย่างแท้จริง

References

- Achayutthakan, M. (2004). *Fundamentals of choreography*. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Iamsakul, C. (2011). *Art of Dance Choreography: Creative Thai Dance*. Bangkok : Thammasart University.
- Kamket, W. (2012). *Behavioral science research methods*. (3rd ed). Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Nakowong, S. (2022). *Development of the Classical Dance Instructional Packages Entitled "Choreography" Using Harrow's Performance Skills Model and Cooperative Learning Management for Mathayom Suksa 3 Students (Unpublished Master's Thesis)*. Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand.
- Natayakul, S. (2022). *Creating works in Thai classical dance*. Khon Kaen : Klangnana Vitthaya Printing House.
- Pothivechakul, S. (2007). *Thai classical dance education in the Rattanakosin era (Reign of King Rama IX)*. Bangkok : Suan Sunandha Rajabhat University.
- Sabpasri, P. (2023). *The Scenario of Curriculum Thai Classical Dance Education of Thailand (Unpublished Doctoral Thesis)*. Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand.
- Sinlarat, P. (1999). *Higher Education Administration: Principles and Guidelines According to the Reform Approach*. Bangkok : Office of the National Education Commission.
- Tepwong, S. (1998). *Thai classical dance: Dance for elementary teachers*. Bangkok : O.S. Printing House.
- Upamai, W. (2010). *Drama and theatre*. Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Vechsuruck, S. (2004). *Choreographic principle of Thanpuying Paew Sanithwongseni (Unpublished Doctoral dissertation)*. Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Vingvorn, S. (2000). *Writing works in Thai classical dance*. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Virulrak, S. (2004). *Principles of Thai classical dance performance*. Bangkok : Chulalongkorn University Press.
- Virulrak, S. (2006). *Thai classical dance in the reign of King Rama IX*. Bangkok : Chulalongkorn University Press.